

Elena ZGÂRCIBABĂ

FACTORUL „ABSTRACTIZARE” ÎN CADRUL SEMIAUXILIARELOR DE MODALITATE

O problemă de importanță majoră pentru studierea structurii gramaticale a limbii române este definirea conceptului de predicat, deoarece acesta constituie, prin indicii săi de predicție, factorul decisiv în desfășurarea actului de comunicare.

Stabilirea „frontierelor” lui structurale are o deosebită însemnătate teoretică și practică în procesul analizei sintactice atât la nivel propozițional, cât și la cel frastic. Disputa cea mai aprinsă se localizează în sfera conceptului de predicat verbal compus, care implică recunoașterea **statutului de semiauxiliar** a unor verbe nedisociabile sintactic de alt verb ce-l însoțește în anumite contexte. Întrucât problema semiauxiliarelor rămâne, datorită complexității sale, deschisă, considerăm oportun să reluăm în discuție una dintre caracteristicile acestor verbe – abstractizarea.

Este cunoscut faptul că „abstractizarea” a fost semnalată de cercetătorii care admit existența semiauxiliarelor [1], iar cei care au reticențe în această privință susțin că abstractizarea este o probă neconcludentă în definirea

lor conceptuală [2]. A fost menționată, referitor la aceste verbe, o ierarhie a abstractizării: unele sunt mai abstracte (a putea, a trebui, a fi, a avea) [3], iar altele comportă o treaptă de abstractizare mai scăzută. Întrebarea care persistă este cum am putea determina gradul de abstractizare a verbelor respective.

Dacă ne referim la câteva semiauxiliare, enunțate pe paginile literaturii de specialitate (**a putea, a trebui, a avea, a fi, a veni, a vrea, a părea**) și încercăm să determinăm gradul de abstractizare, consultând un dicționar explicativ, ne pomenim în situația de a avea unele rezerve față de probitatea particularității date. Nu putem vorbi despre o abstractizare a acestor verbe atâta timp cât ele impun verbului de bază cu care se distribuie o nuanță de modalitate, care le este proprie prin natura lor semantică. Adresându-ne unuia dintre cele mai importante studii despre semiauxiliare, constatăm că pentru verbul **a putea** sunt semnalate cinci nuanțe modale: *posibilitatea propriu-zisă, capacitatea, permisiunea, concesiunea și probabilitatea*. [4] Toate aceste sensuri le atestă **Dicționarul limbii române literare contemporane** care mai specifică în plus că verbul discutat este urmat de un alt verb la conjunctiv sau la infinitiv [5].

Pentru a ilustra aceste nuanțe de sens am apelat la exemple din literatura artistică.

Astfel **a putea** își manifestă sensurile modale de:

1. posibilitate:

„Lapte, brânză, unt și ouă **de-am pute** sclipui să ducem la târg ca să facem ceva parale...”

(I. Creangă)

„**Puteam** numiri defăimătoare
În gândul meu **să-ți iscodesc**,
Și te uram cu n-verșunare,
Te blestemam – căci te iu-
besc.” (M. Eminescu)

2. capacitate:

„Mai mult **nu-i puteam spune**
nimic, dar nucul le știa el pe toate...”

(I. Druță)

„Un text și-o melodie
e iubita mea,
cuvânt acoperit de cântec
cuvânt ce **nu-l pot descifra.**”

(L. Blaga)

3. permisiune:

„Uite, chiar de-acu **poți să te**
pornești cu ele la păscut...” (M.
Eminescu)

„N-aibi grijă, stăpâne, **poți să**
te duci și pe la nuntă, că am făcut
ce știu eu, și nimeni n-are să te
cunoască.” (I. Creangă)

4. probabilitate:

„Apa era bâhliță și **ne-am fi**
putut îmbolnăvi.” (I. Creangă)

„În preajma salcânilor acum
Poetului **s-ar putea să-i cadă**
coroana.” (A. Suceveanu)

5. concesie:

„Poți zidi o lume-ntreagă, poți
s-o sfărâmi... orice-ai spune,
Peste toate o lopată de țărână
se depune.” (M. Eminescu)

Pentru verbul **a trebui** în ca-
litate de semiauxiliar cu nuanțele
de necesitate, obligativitate, posi-
bilitate, probabilitate dicționarul în
cauză indică sensurile al doilea și
al treilea, sensul lui fundamental de
„a avea nevoie” admite în distribuție
doar un nume [6].

Foarte îndepărtat de sensul
său fundamental de mișcare, **a**
veni rezervă pentru valoarea de

semiauxiliar sensul al zecelea „a fi
cuprins sau stăpânit de un gând, de
o senzație, de o dorință...” (a-i veni:
„Nici în casă **nu-i venea să rămână**
peste noapte” (J. Bart) [7].

Situația e similară și în cazul
verbului **a avea**, care se utilizează
în calitate de semiauxiliar nu cu
sensul fundamental de „a poseda
ceva”, ci cu sensurile secundare de
necesitate: „De câte ori **avea** câte
ceva greu **de făcut**, chema calul”
(P. Ispirescu), posibilitate: „**N-am a**
mă plânge de nimic” (P. Ispirescu),
alături de care exprimă și ideea de
permisiune (a i se cuveni): „...după
ce-i împlini anii, **să ai a lua** din casa
lui ce-i vrea tu” (I. Creangă) [8].

Verbul **a vrea** în distribuție cu
alt verb își valorifică sensurile sale
de „a intenționa, a pretinde, a dori,
a consimți, a fi pe cale să...” [9].

Cu sensul de **aparență** este
utilizat verbul **a părea**, care cere,
în mod obligatoriu, o complinire ver-
bală sau nominală (fiind intransitiv)
[10]. În cazul distribuției cu alt verb
el devine semiauxiliar, imprimând
nuanța modală de aparență verbu-
lui la infinitiv sau la conjunctiv.

Verbul **a fi** manifestă de ase-
menea sensurile mai îndepărtate
de cel fundamental, prin interme-
diul cărora exprimă **intenția**: „Dacă
nu ți-a fost de cumpărat...” (I.
Creangă), **necesitatea**: „Când **fu a**
se boteza pruncul” (P. Ispirescu),
posibilitatea: „Nuntă n-a mai făcut,
căci cu cine **era s-o mai facă**” (I.
Creangă) [11].

Verbul **a fi** apare în contexte
cu următoarele nuanțe modale:

1. posibilitatea:

„D-apoi calului meu de pe
atunci cine mai știe unde i-or fi pu-

trezând ciolanele! Că doar **nu era să trăiască** un veac de om!" (= nu putea să trăiască) (I. Creangă)

„Nu-**i de trăit** acolo, râgâie broaștele de te bagă-n răcori.” (= nu poți trăi) (F. Neagu)

2. necesitatea:

„Ce-**ar fi de făcut** ca să rămân totuși cu el?” (= ce-ar trebui să fac) (M. Preda)

„Fata într-ascuns îi făcu merinde și-nspre sară, când **era să plece** cu caii, își simți ca prin minune capul treaz.” (= când trebuia să plece) (M. Eminescu)

3. voința, intenția:

„– Cât cei pe car, bade? zise Oșlobanu, căruia **nu-i era a cum-păra** lemne cum nu mi-e acum a mă face popă.” (= nu vroia să cumpere) (I. Creangă)

4. probabilitatea:

„Am fost eu atunci, un andoi, bolnav rău, de **era să pier...**” (I. Brad)

5. predispoziția:

„Un suflet curat și tânăr s-a lipit de sufletul lui ca un copil și-i **era a plânge**, și-i **era a râde** lui Gheorghie.” (= îi venea să plângă, îi venea să râdă) (I. Druță)

„Însă, fie vorba între noi, **nu ne era a învăța**, cum **nu-i e** câinelui **a linge** sare.” (I. Creangă)

Uneori nuanțele de posibilitate și necesitate se suprapun:

„– Ei, ei, ce-**i de făcut**, loane?” (= ce poți face / ce trebuie să faci) (I. Creangă)

Am ilustrat cu exemple din literatură nuanțele modale ale semiauxiliarelor **a putea**, **a fi** cu scopul de a demonstra că verbele în cauză nu se desemantizează, nu se abstractizează în poziția

sintactică ocupată, ci, în dependență de context, care presupune intenția transmitătorului de mesaj, materializează atitudinea afectivă a acestuia printr-un transfer de sens de la cel fundamental la unul secundar. Sensul respectiv coincide cu unghiul din care e privită realitatea: ca posibilă, necesară, voită, intenționată, probabilă, aparentă ș.a. Deplasarea de sens este mai mobilă sau mai rigidă, consecința respectivă datorându-se structurii semantice a verbului care poate ocupa poziția unui semiauxiliar. Cu cât e mai bogată structura semantică a verbului, cu atât el dezvoltă mai multe nuanțe modale. Din această cauză se afirmă că **a putea**, **a fi**, **a trebui**, **a avea** sunt mai abstracte în calitate de semiauxiliar, ele având o structură semantică mai dezvoltată față de alte verbe, cum ar fi **a părea**, **a vrea**. Ultimele verbe își păstrează sensul propriu, deoarece prin natura lor semantică exprimă nuanțe de modalitate: aparența, voința.

„**Păreau a nu cunoaște** nici piedici, nici osândă.” (I. Barbu)

„– **Aș vrea să trăiesc** s-o văd și pe asta.” (Z. Stancu)

Un loc aparte între aceste verbe ocupă semiauxiliarul **a veni**, care manifestă doar un singur sens „a fi cuprins, stăpânit de un gând, senzație, de o dorință...” și valorifică nuanțele modale de intenție, dorință, iar uneori și de posibilitate.

„...când au venit serile celea îngândurate de **nu-ți mai venea a sta** acasă, fiica vecinilor ieșea serile pentru a se ascunde la umbra unui arțar bătrân.” (= nu doreai să stai acasă) (I. Druță)

„**Nu-i venea să creadă** că asemenea întâmplări pot avea loc; să vie o nevastă de pe Tarcău și să găsească aicea, în Sabasa, câinele bărbatului ei.” (= nu putea crede) (M. Sadoveanu)

Din exemplele citate și din cele de care mai dispunem, rezultă clar că verbele discutate, în contextele în care apar, contractează un sens modal; dacă s-ar vida de sens, ele ar deveni auxiliare. De altfel, și denumirea lor de **semi-auxiliare** implică recunoașterea factorului semantic în realizarea lor funcțională.

În cazul când nuanța de modalitate dispăre, chiar dacă verbul respectiv satisface distribuția dreaptă a unui semiauxiliar, el nu mai poate fi considerat ca atare, deoarece menirea lui funcțională se redresează, situația lui sintactică devine în conformitate cu semantica lui. Opțiunea dată o putem motiva și cu ajutorul opiniei profesorului A. Ciobanu care susține că „unitățile limbii (la toate nivelele) își au un sens lexical primordial, lesne sesizat de toți purtătorii limbii date, chiar fără context special, și două sau mai multe sensuri suplimentare, generate de anumite contexte și realizate în anumite structuri distributive” [11].

În acest context vom semnala diferența semantică, dar și sintactică a verbului **a fi** într-o distribuție specifică unui semiauxiliar. E vorba de construcția **a fi + supin**. Pentru a-i sesiza comportamentul semantico-funcțional vom propune următoarele exemple:

1. „Danilă însă ofta din greu lângă burduful cu banii și se tot

frământa cu gândul ce-**i de făcut**.” (I. Creangă)

2. „Ipate se prinde în joc lângă o fată... și intrând în vorbă cu dânsa, fata, bună mehenghe, își întoarce capul și Ipate vede că **nu-i de lepădat**.” (I. Creangă)

În primul exemplu **a fi** este un semiauxiliar ce indică nuanța modală de necesitate (ce trebuie să facă), eventual de posibilitate (ce poate să facă) care, împreună cu supinul, realizează funcția de predicat verbal compus.

În exemplul al doilea verbul **a fi** este lipsit de orice nuanță modală, este lipsit chiar de sens și constituie, împreună cu supinul, un predicat nominal [13].

În acest caz verbul **a fi** atribuie subiectului ideea de calitate exprimată de supin.

Astfel, având aceeași distribuție din dreapta, verbul **a fi** determinat de semantica contextuală își schimbă comportamentul sintactic.

În continuare trebuie să menționăm că verbele semiauxiliare nu se desemantizează, ele își manifestă un anumit sens care este chemat a conferi unele conotații modale acțiunii propriu-zise a enunțului. Aceasta este o nuanță secundară de sens, componenta semantică principală rămâne a fi exprimată cu ajutorul verbului de bază al predicatului verbal compus. Deși din punct de vedere formal verbele semiauxiliare (în afară de **a trebui** și **a fi**) se înscriu în paradigma verbelor predicative, semantic și funcțional se deosebesc de ele, deoarece își asumă un sens specific – de exprimare a atitudinii afective a vorbitorului. În afară de

aceasta, ele determină componenta gramaticală a predicatului verbal compus, iar ideea independenței lor funcționale nu poate fi acceptată în lipsa componentei semantice. Din aceste considerente nu le putem califica drept mijloace lexicale (cum sunt tentați a susține unii cercetători [14]), ci lexico-gramaticale de redare a modalității, recunoscându-le caracterul de semiauxiliare sintactice, în virtutea proprietăților paradigmatică și sintagmatică ale acestora.

În concluzie menționăm:

1. Nuanțele de modalitate sunt inerente verbelor cu statut de semiauxiliar și corespund, în mare parte, sensurilor secundare ale unor verbe predicative.

2. În cazul utilizării unui sens secundar acestea „cer” o complinire verbală și, în consecință, funcția de predicat și-o asumă întreaga construcție.

3. În clasa semiauxiliarelor mai pot pătrunde și verbele care dezvoltă un sens figurat (*țin* să menționez, *vin* să afirm, *înclin* să cred...).

Mai e de menționat că dintre verbele semiauxiliare de modalitate, luate în discuție, doar **a putea** se construiește în exclusivitate cu un alt verb, pe când celelalte admit în distribuția din dreapta și un nume. Comportamentul lor sintactic și semantic diferă de la un verb la altul. Problema distincției între natura predicativă a acestor verbe în cazul distribuției cu un nume și a valorii de semiauxiliar, când se construiește cu un alt verb, rămâne a fi discutată în continuare. Spre exemplu: cum vom putea discerne

când **a trebui** este utilizat cu sensul său fundamental și în ce situație acesta comportă unul secundar, diferența fiind abia perceptibilă în ambele distribuții?

S-a promovat opinia că nu există nici o diferență între verbele **a trebui** din construcțiile *trebuie mâncare* și *trebuie să mănânc* [15], dar deosebirea credem că se impune. Spunem: *îmi trebuie mâncare* în opoziție cu: *eu trebuie să mănânc* (și nu *îmi trebuie să mănânc*). **A trebui** admite o complinire cu un nume, dacă există în context un subiect logic în dativ („Nu-mi trebuie – a ta milă...” V. Alecsandri) [16] și are valoare predicativă, fiind utilizat cu sensul lui fundamental „a avea nevoie”. Când se construiește cu un alt verb, exprimă, de obicei, nuanța modală de necesitate. Situația respectivă o putem ilustra cu un citat din opera lui M. Sadoveanu: „**Nu-mi trebuie** mâncare, **nu-mi trebuie** apă. Am ajuns ca la un scaun de judecată a lui Dumnezeu, unde **trebuie să îngenunchez**.” (M. Sadoveanu, B., p. 59).

O situație de impas atestăm în cazul verbului **a vrea**: *eu vreau pâine* – *eu vreau să mănânc*. Nu avem indici de ordin gramatical (subiect logic în dativ), cum avem în cazul lui **a trebui**, și nici nu putem face distincție din punct de vedere semantic între cele două sintagme. Din care cauză, precum și datorită caracterului său eteroprosopic (eu vreau să cânt – eu vreau să cânt), **a vrea** nu e recunoscut ca semiauxiliar de către unii specialiști [17].

A fi și **a părea** au același comportament: în distribuție cu un nume sunt recunoscute ca verbe copu-

lative / semicopulative, iar complinite de un verb ele au valoare de semiauxiliar (*era distribuitor – era să cadă; părea un voievod – părea să refuze*).

În cazul verbului **a avea** confuzia de sensuri nu mai are loc: *am pâine – am a lua*, în primul caz **a avea** este utilizat cu sensul fundamental de „a posedă”, iar în al doilea caz – cu nuanța de modalitate a necesității.

Această eterogenitate în comportamentul verbelor respective constituie mărul discordiei între lingviști când este vorba de semiauxiliare. Nuanța modală, pe care o impun verbului de bază al perifrizei, este particularitatea comună a verbelor semiauxiliare. Obiectivul utilizării lor în vorbire este sensul modal și dacă ele s-ar abstractiza / desemantiza totalmente, precum verbele auxiliare, și-ar pierde funcția de modalizator al enunțului. Aserțiunea dată ne duce la ideea că verbele în discuție se definesc ca „instrumente ale unei categorii sintactice..., însoțitoare a predicăției – **modalitatea**” [18], și deci le vom considera **semiauxiliare sintactice**. La nivel morfologic această combinație a verbelor semiauxiliare cu un alt verb alcătuia în plan diacronic o perifrază verbală de modalitate. La nivel sintactic perifraza are o singură funcție sintactică – predicat verbal compus modal.

NOTE

¹ Guțu V., *Semiauxiliarele de mod* // SG, 1956, vol. I, p. 80; ș.a.

² Dragomirescu Gh. N., *Auxiliarele modale* // LL, 1963, nr. VII, p. 233.

³ Guțu V., *op. cit.*, p. 80.

⁴ Guțu V., *op. cit.*, p. 60.

⁵ *Dicționarul limbii române literare contemporane*, vol. III, București, 1957, p. 638; (în continuare DLRLC).

⁶ DLRLC, vol. IV, București, 1957, p. 484.

⁷ DLRLC, vol. IV, București, 1957, p. 642.

⁸ DLRLC, vol. I, București, 1957, p. 176.

⁹ DLRLC, vol. IV, București, 1957, p. 705-706.

¹⁰ DLRLC, vol. III, București, 1957, p. 357.

¹¹ DLRLC, vol. II, București, 1957, p. 282-283.

¹² Ciobanu A., *Sintaxa și semantica*, Chișinău, 1987, p. 65.

¹³ Vezi Guțu V., *op. cit.*, p. 23.

¹⁴ Avram L., *Verbele de modalitate în limba română* // SCL, anul XL, nr. 3, București, 1989, p. 206.

¹⁵ Dragomirescu Gh. N., *op. cit.*, p. 237.

¹⁶ DLRLC, vol. IV, București, p. 484.

¹⁷ Nedioglu Gh., *Predicatul verbal* // LR, 1956, nr. 4, p. 57.

¹⁸ Irimia D., *Gramatica limbii române. Morfologie, sintaxă*, Iași, Polirom, 2000, p. 163.